2026-yil

MUSTAQIL TA'LIM ISHI
MAVZU:
TA'LIM JARAYONIDA DIQQATNING PSIXOLOGIK AHAMIYATI

Toirova Malika
Mahmudova Madinabonu
XTA-26.2 Nemis tili talabalari:
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24453878

Annotatsiya. Ushbu tezisda ta'lim jarayonida diqqatning psixologik mohiyati, uning o'quv faoliyatidagi o'rni, asosiy turlari va xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarda diqqatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik-psixologik usullar hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: diqqat, ta'lim jarayoni, o'quv faoliyati, idrok, xotira, tafakkur, motivatsiya, diqqat barqarorligi, pedagogik mahorat.

Kirish

Ta'lim jarayonining samaradorligi o'quvchining bilimlarni qabul qilishi, anglab yetishi, eslab qolishi va amaliyotda qo'llay olishiga bog'liq. Bu jarayonlarning barchasida diqqat muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchi dars davomida o'qituvchi nutqiga, dars materiallariga va bajarilayotgan topshiriqqa e'tiborini qarata olmasa, ma'lumotni to'liq o'zlashtirishi qiyinlashadi. Shu sababli diqqatni ta'lim faoliyatining muhim sharti sifatida o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Diqqatning psixologik mohiyati va turlari

Diqqat ongning muayyan obyekt yoki faoliyatga yo'naltirilishi va unda jamlanishidir. Diqqat mustaqil bilish jarayoni bo'lmasa-da, sezgi, idrok, xotira va tafakkurning samarali kechishini ta'minlaydi. Inson bir vaqtning o'zida juda ko'p axborotga duch keladi, diqqat esa muhim ma'lumotni ajratish va unga e'tibor qaratishga yordam beradi.

Psixologiyada diqqatning ixtiyorsiz, ixtiyoriy va ixtiyoriydan keyingi turlari farqlanadi. Ixtiyorsiz diqqat kuchli, yangi yoki kutilmagan ta'sirlar natijasida o'z-o'zidan yuzaga keladi. Ixtiyoriy diqqat esa insonning ongli maqsadi va iroda kuchi bilan boshqariladi. Ixtiyoriydan keyingi diqqat dastlab ongli ravishda boshlangan faoliyatga qiziqish kuchayishi natijasida yuzaga keladi va uni davom ettirish nisbatan osonlashadi. Dars jarayonida ushbu diqqat turlarining barchasi muayyan vaziyatlarda namoyon bo'ladi.

Diqqatning asosiy xususiyatlari

Diqqatning muhim xususiyatlariga barqarorlik, ko'chuvchanlik, taqsimlanish, ko'lam va jamlanish kiradi. Barqarorlik — diqqatni ma'lum vaqt davomida bir faoliyatga qaratib turish qobiliyati. Ko'chuvchanlik — e'tiborni bir vazifadan boshqasiga maqsadli o'tkazishdir. Taqsimlanish — bir vaqtning o'zida bir nechta faoliyatni nazorat qilish bilan bog'liq. Diqqat ko'lami esa qisqa vaqt ichida qamrab olinishi mumkin bo'lgan obyektlar miqdorini anglatadi. Jamlanish — diqqatning muayyan vazifaga yuqori darajada yo'naltirilishidir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ta'lim jarayonida diqqatning ahamiyati

Diqqat o'quv materialini tushunish va o'zlashtirishning muhim shartidir. O'quvchi darsga diqqatini jamlaganda, asosiy fikrlarni ajratadi, savollarga mazmunli javob beradi, topshiriqlarni aniqroq bajaradi va o'z xatolarini nazorat qila oladi. Diqqatning yetarli darajada bo'lmasligi esa chalg'ish, ko'rsatmalarni o'tkazib yuborish, xatolar ko'payishi va o'quv materialini yuzaki o'zlashtirishga olib kelishi mumkin.

Ayniqsa, xorijiy tilni o'rganishda diqqatning o'rni katta. Tinglab tushunish, talaffuzdagi farqlarni ilg'ash, yangi so'zlarni eslab qolish, grammatik shakllarni taqqoslash va muloqotda kerakli so'zni tanlash diqqatni talab qiladi. O'qituvchi darsni turli faoliyatlar bilan tashkil etsa, o'quvchilarning e'tiborini saqlash va faolligini oshirish imkoniyati kengayadi.

Diqqatni rivojlantirishning pedagogik-psixologik yo'llari

O'quvchilarda diqqatni rivojlantirish uchun dars maqsadini aniq belgilash, topshiriqlarni yosh va individual xususiyatlarga mos tanlash, ko'rgazmali vositalardan foydalanish hamda faol metodlarni qo'llash maqsadga muvofiq. Savol-javob, muammoli vaziyat, juftlik va guruh ishlari, didaktik o'yinlar, qisqa kuzatuv mashqlari o'quvchini faol ishtirok etishga undaydi. Murakkab topshiriqlarni kichik bosqichlarga ajratish va faoliyat turlarini me'yorida almashtirish ham diqqatni boshqarishga yordam beradi.

Shuningdek, sinfda ijobiy psixologik muhit yaratish, o'quvchini rag'batlantirish, ortiqcha shovqin va chalg'ituvchi omillarni kamaytirish muhimdir. Har bir o'quvchining diqqat xususiyatlari bir xil bo'lmasligi sababli pedagog individual yondashuvni qo'llashi lozim. Diqqatni rivojlantirish muntazam mashq, qiziqarli ta'limiy faoliyat va o'quvchining o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali amalga oshadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, diqqat ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim psixologik omillardan biridir. U bilish jarayonlarini faollashtiradi, o'quv materialini ongli o'zlashtirishga, bilim va ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi. O'qituvchi diqqatning turlari va xususiyatlarini hisobga olib, darsni mazmunli, faol va o'quvchi ehtiyojlariga mos tashkil etishi zarur. Diqqatni rivojlantirishga qaratilgan izchil ishlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, o'quv faolligi va ta'lim natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziyev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
2. Karimova V.M. Psixologiya. Toshkent: Sharq.
3. Nemov R.S. Psixologiya. 1-kitob. Moskva: VLADOS.
4. Выготский Л.С. Психология развития человека. Москва: Смысл.
5. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва: ИНТОР.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.